

УДК:
DOI: [10.52754/16948661_2024_2\(5\)_31](https://doi.org/10.52754/16948661_2024_2(5)_31)

АТААНДАШТЫК ПРИНЦИПИ ЖАНА АНЫ ПРОЦЕССИК УКУКТА ИШКЕ
АШЫРУУ ПРОБЛЕМАЛАРЫ

ПРИНЦИП СОСТЯЗАТЕЛЬНОСТИ И ПРОБЛЕМЫ ЕГО РЕАЛИЗАЦИИ В
ПРОЦЕССУАЛЬНОМ ПРАВЕ

THE PRINCIPLE OF COMPETITION AND THE PROBLEMS OF ITS IMPLEMENTATION IN
PROCEDURAL LAW

Уларов БекболотКыдырбекович
Уларов БекболотКыдырбекович
Ularov Bekbolot Kudyrbekovich

магистрант, Б.Сыдыков атындагы Кыргыз-Өзбек эл аралык университети
магистрант, Кыргызско-узбекский международный университет им. Б.Сыдыкова
Master's student, Kyrgyz-Uzbek International University named after B.Sydykov

Равшанов Муратаалы Равшанович
Равшанов Муратаалы Равшанович
Ravshanov Murataly Ravshanovich

магистрант, Б.Сыдыков атындагы Кыргыз-Өзбек эл аралык университети
магистрант, Кыргызско-узбекский международный университет им. Б.Сыдыкова
Master's student, Kyrgyz-Uzbek International University named after B.Sydykov

Эшназарова Майрамкан Баймурзаевна
Эшназарова Майрамкан Баймурзаевна
Eshnazarova Mayramkan Baymurzaevna

магистрант, Б.Сыдыков атындагы Кыргыз-Өзбек эл аралык университети
магистрант, Кыргызско-узбекский международный университет им. Б.Сыдыкова
Master's student, Kyrgyz-Uzbek International University named after B.Sydykov

АТААНДАШТЫК ПРИНЦИБИ ЖАНА АНЫ ПРОЦЕССИК УКУКТА ИШКЕ АШЫРУУ ПРОБЛЕМАЛАРЫ

Аннотация

Маанилүүлүк. Бул макалада тараптардын алдын ала иликтөө жана соттук териштирүү этаптарында атаандаштыкка жөндөмдүүлүгүнүн принцибин ишке ашыруудагы эң көп кездешкен көйгөйлөр каралат. Актуалдуу маселелердин бири-соттук иштин башталышы катары каршылык принцибинин маанисин аныктоо. Тараптардын оппозициялык принциби анын ичинде кылмыш ишинин принциптери, кылмыш ишинин типологиясына, сот процессинин өзгөчөлүктөрүнө таасир этет. Тараптардын атаандаштыкка жөндөмдүүлүгүнүн принцибинин мазмуну бул башталыш алдын-ала үлгү өндүрүшүндө көрүнүп турат деген тыянакка келүүгө мүмкүндүк берет. Бирок, сотко чейинки процедурада, каралган башталыштын этабы Тараптар катышкан сот сессиясы менен да байланышкан. Бул жагынан алганда, тараптардын ыраатсыздыгынын принциби соттук иште эң ачык көрүнүп тургандыгы алгылыктуу көрүнөт. Мындан тышкары, тараптардын катышуусу, прокурордун сот ишиндеги орду ж.б.

Ачкыч сөздөр: сот органы, жазык сот өндүрүшүнүн принциби, диспозитивдүүлүк принциби, тараптардын атаандаштык принциби

ПРИНЦИП СОСТЯЗАТЕЛЬНОСТИ И ПРОБЛЕМЫ ЕГО РЕАЛИЗАЦИИ В ПРОЦЕССУАЛЬНОМ ПРАВЕ

MEDICO-SOCIAL IMPORTANCE OF A HEALTHY LIFESTYLE IN SHAPING THE HEALTH OF STUDENTS

Аннотация

Актуальность. В данной статье будут рассмотрены наиболее распространенные проблемы при реализации принципа состязательности сторон на стадиях предварительного следствия и судебного разбирательства. Среди актуальных вопросов - определение значения принципа возражения как начала судебного разбирательства. Принцип противопоставления сторон, который включает в себя принципы ведения уголовного дела, влияет на типологию уголовного дела, специфику судебного процесса. Содержание принципа состязательности сторон позволяет сделать вывод, что это начало проявляется в предварительном производстве. Однако в досудебном производстве стадия, на которой реализуется рассматриваемое начало, также связана с судебным заседанием, в котором участвуют стороны. В связи с этим представляется приемлемым, что принцип несогласованности сторон наиболее ярко проявляется в судебном процессе. Кроме того, анализируются производные сложности, касающиеся участия сторон, позиции прокурора в судебном процессе и т.д.

Abstract

Relevance. This article will consider the most common problems in the implementation of the principle of competitiveness of the parties at the stages of preliminary investigation and judicial proceedings. Among the topical issues is the definition of the meaning of the principle of opposition as the beginning of a court case. The principle of the opposition of the parties, which includes the principles of the criminal case, affects the typology of the criminal case, the specifics of the judicial process. The content of the principle of competitiveness of the parties allows us to conclude that this beginning is manifested in the pre-sample production. However, in the pre-trial procedure, the stage at which the considered beginning is realized is also connected with a court session in which the parties participate. In this regard, it seems acceptable that the principle of inconsistency of the parties is most clearly manifested in a court case. In addition, the derived complexities regarding the participation of the parties, the position of the prosecutor in a court case, etc. are analyzed.

Ключевые слова: судебный орган, принцип уголовного судопроизводства, принцип диспозитивности, принцип состязательности сторон

Keywords: judicial authority, the principle of criminal proceedings, the principle of dispositivity, the principle of adversarial parties

Киришүү

Актуалдуулугу. Жазык сот өндүрүшүндө атаандаштык укук принцибин ишке ашыруу маселелери олуттуу. Жазык сот өндүрүшүндө тараптардын атаандашуу принциби бар экендиги менен бирге, аны колдонуунун өзгөчөлүктөрү жазык процессинин типологиясына таасирин тийгизет. Бул таасир белгилүү этаптарда бул принципти ишке ашыруунун өзгөчөлүктөрүн эске алуу менен кылмыш процессин аралаш деп кароого мүмкүндүк берет. Ошол эле учурда, бул баштапкы ишке ашыруу кылмыш ишинин соттук баскычтарында эн ачык көрүнгөн өзгөчөлүктөргө ээ жана белгилүү бир кыйынчылыктарсыз жана көйгөйлөрсүз эмес.

Кылмыш-жаза процессинин принциптери Кылмыш-жаза процессинин мыйзамдарынын бүтүндөй тутумунун гана эмес, ошондой эле кылмыш-процессуалдык иш-аракеттердин негизи болуп саналат. Принциптер кылмыш процессине сиңип, сот процессинин маанилүү негизи болуп саналат. Кылмыш-жаза процессинин принциптерин эске алуу менен, анын мазмуну процесстин типологиясын жана анын маанилүү өзгөчөлүктөрүн аныктоого мүмкүндүк берет.

Ошол эле учурда, комплекстин принциптеринин подсистемасы кылмыш ишинин оптималдуу тартибин түзүү үчүн зарыл болгон өз ара байланышкан талаптарды түшүнөрүн баса белгилөөгө болот. Авторлор тарабынан көрсөтүлгөн системанын принциптеринин бири-бул каршылаш тараптардын принциби.

Белгилей кетүүчү нерсе, кылмыш иши аралаш соттук териштирүүнү билдирет. Ошол эле учурда, анын душман катары мүнөздөлүшү жокко чыгарылбайт. Бирок, мындай аргументтер тактоону талап кылат. Мыйзам талаштуу процесстин өзөгүндө оозеки, Татаал жана түз процесс экендигин аныктайт. Мыйзам өз кезегинде талаштуу процесс жана издөө процесси вариант экендигин белгилейт, анткени ал азыркы юриспруденцияда "соттук процесстин классикалык модели" катары каралат. Демек, Кылмыш-жаза процессинин теориясында талаштуу процесстин белгилери аныкталат, процесстин аралаш жана талаштуу формасы баса белгиленет. Мыйзамдын маанисинде Кылмыш-жаза тартиби Кыргыз Республикасынын Жазык-процессуалдык кодексинин Конституциясына негизделген, анын жоболору Тараптардын ыраатсыздыгынын жана тендигинин негизинде аны ишке ашырууну камсыз кылат. Кылмыш ишиндеги тараптардын ыраатсыздыгы принцибинин жоболорун иштеп чыгуу бул принциптин компоненттери мааниге ээ болуп калганын көрсөтөт.

Ошол эле учурда «кылмыш сот өндүрүшү» түшүнүгүн «укуктук сот өндүрүшү» түшүнүгүнө карата сөз айкашынан гана эмес, мазмунунан да өзгөчө деп кароого болот. Сотко чейинки өндүрүштү жазык сот өндүрүшүнө киргизүүнү эске алууда бул өзгөчөлүк тараптардын атаандаштык жүрүм-турум принцибин ишке ашырууга таасирин тийгизет.

Жеткиликтүү функциялардын мазмуну ар башка. Атап айтканда, Мыйзамдын маанисинде, сотко чейинки (кылмыш) процедура кылмыш жөнүндө билдирүүнү алуудан башталат жана кылмыш ишинин прокурорунун сотко көрсөтмөсү менен аяктайт. Концептуалдык аппараттын негизинде сот отуруму сотко чейинки жана кылмыш-жаза процесстеринде сот адилеттигин жүзөгө ашыруунун процесстик формасы менен байланышкан, ал эми сот процесси Кыргыз Республикасынын сот системасынын пайдубалын куруунун өзгөчөлүктөрүнө байланыштуу.

Бул учурда, сотко чейинки жана соттук териштирүү түшүнүктөрүн айкалыштырган "кылмыш иши" деген терминди карап чыгуу туура келет.

«Кылмыш процесси» термини көңүлдү өзүнө бурат, анткени анын мазмунуна «сотко чейинки өндүрүш» түшүнүгүн киргизүү «укуктук өндүрүш» түшүнүгүнүн семантикалык маанисине толук туура келбейт. Бул түшүнүктөрдүн бирден-бир жалпы мааниси - "өндүрүү". Сотко чейинки өндүрүшкө карата тараптардын атаандаштык принцибин ишке ашыруунун өзгөчөлүктөрү бар. Белгилей кетсек, кылмыш иши боюнча алдын ала тергөө тергөөчү. Жарышуунун принцибинин маанилүү белгиси тараптардын катышуусу болуп саналгандыктан, сотко чейинки өндүрүшкө карата аны ачуу зарылдыгын жараткан өзгөчөлүк бар. Соттук отурумга байланыштуу кылмыш-процесстик иш-аракеттердин ушул этабында тараптар жөнүндө сүйлөшүүгө болот. Ошол эле учурда, прокурордун соттук отурумга милдеттүү катышуусуна уруксат берүү менен, мыйзам чыгаруучу анын катышпоо мүмкүнчүлүгүн четке какпайт. Мисалы, бул соттун арызды кароого эч кандай тоскоолдуктары жок деген жоболорго ылайык, эгерде тараптар жүйөлүү себепсиз келбесе, айыпталуучунун киргизилбегенинен башка.

Атаандаштык -бул соттук териштирүүнүн демократиялык принциби, ага ылайык сот тараптардын ортосундагы талаш-тартыштын негизинде талаш-тартышты чечет, кызыкдар тараптар тарабынан соттук териштирүүгө болгон мамилесин, анын ичинде фактыларды (документтик далилдерди), ошондой эле укуктук ченемдерди чечмелөөнү (логикалык жана укуктук далилдерди) далилдейт.

Жарыш сот өндүрүшүндө сот айыптоочу да, коргоочу да функцияларын аткара албайт. Ал ишке жазык прокурору сунуштаган айып боюнча гана киришет жана айыпта көрсөтүлгөн чектен чыгууга укугу жок.

Албетте, мындай өзгөчөлүктөр атаандаштык принцибин ишке ашыруунун өзгөчөлүгүн аныктоого таасир этет. Мунун белгилүү бир ырастоосун прокурордун катышуусу, Мыйзамдын жоболорунун маанисинде, бул учурларда милдеттүү экендигин билдирген позиция деп атоого болот. Башка документтерде да прокурордун соттук отурумга катышуусу каралган, анда сот тергөө органдарынын тиешелүү арыздарын карап чыгат. Демек, соттук отурумдарда аткаруу практикасынын көз карашынан алганда, жоболор каршылаш тараптардын принцибин ишке ашыруу мүмкүнчүлүгүн камсыз кылат. Ошону менен бирге тараптардын катышуу тартибин укуктук жөнгө салуунун өзгөчөлүктөрүнүн көз карашынан алганда, соттук отурумдарга карата прокурордун ыйгарым укуктарын жөнгө салуу, анын жүрүшүндө жарандардын конституциялык укуктарын чектөө маселелери каралат.

Белгилей кетсек, соттук отурумдарга прокурордун катышуусунун зарылчылыгы да Кыргыз Республикасынын Жазык-процесстик кодексинде түздөн-түз айтылбаган ачыктык принцибин ишке ашыруу менен шартталган. Атап айтканда, мыйзамда ачыктык принцибин баса белгилөөнүн максатка ылайыктуулугунун жоктугу белгиленет, анткени бул принцип кызмат адамдары процессуалдык чечимдердин басымдуу көпчүлүгүн кабыл алган учурда бирдей көрүнүштө.

Башкача айтканда, авторлор ачык-айкындуулукту катуу формалдаштырууга батпай турган жана иш боюнча өндүрүштү жүргүзүүнүн ички механизмдерин анын маңызын ачып берүүчү башталыш катары карашат.

Ошону менен бирге кылмыш ишинде ачык-айкындуулук принцибин конкреттуу ишке ашыруу жөнүндө айтууга болот. Кыргыз Республикасынын Жогорку Соту бул иште жеке жана коомдук кызыкчылыктардын тең салмактуулугун сактоо аспектилерине, сот өндүрүшүнүн аякындуулук жана ачыктык принциптеринин өз ара байланышына көңүл бурат.

Ошондой эле позитивдүү башталышка көңүл буруу керек. Мындай баштапкы субъекттер жеке адамдар же юридикалык жактар болушу мүмкүн, алар өз кызыкчылыктарын коргошу мүмкүн. Бул башталыштын өзгөчөлүгү Кыргыз Республикасынын Жогорку Сотунун укуктук позицияларында, анын ичинде тараптардын оппозициялык принцибин конкреттештирүүдө да аныкталат. Мындай кырдаалдарда коомчулук менен спецификалык башталыштын ортосунда конкреттүү байланыштар бар экени айдан ачык.

Соттук иште тараптардын оппозициялык принцибин ишке ашыруу маселеси да маанилүү. Бул учурда, негизги процедуралык функцияларды бөлүү жана тараптардын теңдиги процесстин талаштуу формасынын принциптерине толук ылайык келиши керек, бул аны тергөө формасынан айырмалайт. Үч негизги процесстик функциянын бөлүнүшү сот процессинде жүрөт, бул буга чейин көңүл бурулган каршылаш тараптардын принцибин ушул этапта ишке ашырууну аягына чыгарууга мүмкүндүк берет.

Соттук иштин ажырагыс бөлүгү- прокурордун айыпты толугу менен же жарым-жартылай четке кагууга укугу. Бул кылмыш ишин (айыптоону) толугу менен же анын тиешелүү бөлүгүндө токтотууну камтыйт.

Демек, ошол эле учурда, мындай баш тартуунун себептерин сотко түшүндүрүү керек. Мындан тышкары, сот тарабынан кылмыш ишин токтотуунун өзгөчөлүктөрү Кыргыз Республикасынын Жазык-процессуалдык кодекси менен жөнгө салынат. Мындан сырткары, укук коргоо практикасында каралып жаткан тема боюнча конкреттүү маалыматтар бар. Маанилүү өзгөчөлүк-изилдөө аяктагандан кийин гана сот карама-каршылыктын, бул ишке тиешелүү материалдардын талаптарына жооп берген процедурада чечим кабыл алышы керек жана соттук отурумдун катышуучуларынын прокурордун позициясынын жарактуулугу жөнүндө айыптоочу тараптын жана жактоочунун пикирин угушу керек. "Дагы бир өзгөчөлүгү-сот бул сунуштарды айыптоочулардын катышуусу менен соттук отурумда жана жактоочунун катышуусу менен прокурордун позициясы боюнча иш кагаздарын иликтөөнүн негизинде карап чыгып, соттук отурумдун протоколундагы талкуунун жыйынтыгын чагылдырышы керек.

Белгилей кетчүү жагдай, каралып жаткан кырдаалдарда прокурордун позициясынын өзгөчөлүктөрүн эске алуу маанилүү. Сот адамдын күнөөсүн анын бийлиги жана укук коргоо органдары далилдесе гана аныктай алат, ал эми апелляциялык инстанциядагы прокурордун өкүмдү жокко чыгаруу жана адамды кылмыш жоктугу үчүн актоо позициясы сотко милдеттүү эмес жана прокурордун биринчи инстанциядагы сотко айып тагуудан баш тартканы менен бирдей кесепеттерге алып келбейт.

Демек, тараптардын каршылаштык мүнөзүнүн принциби соттук териштирүү үчүн гана эмес, сотко чейинки териштирүү үчүн да маанилүү. Ошол эле учурда, бул принципти сотко чейинки өндүрүштө ишке ашыруу кыйын, бул бизге сот учурунда ушул принциптин эң толук вариантын көрсөтүүгө мүмкүндүк берет. Бирок бул учурда да, соттук териштирүүдө прокурордун позициясын, ошондой эле апелляциялык соттук териштирүүдө анын өзгөчө

позициясын ар кандай чечмелөөгө байланыштуу кыйынчылыктар бар. Каршылаш тараптардын принцибин ишке ашыруунун маанилүү өзгөчөлүктөрү Жарнама жана диспозитивдүүлүк принциптери менен аныкталат, бул бизге кылмыш ишинде Мыйзамда каралган принципти ишке ашыруу көйгөйүнүн татаал мүнөзү жөнүндө тыянак чыгарууга мүмкүндүк берет.

Колдонулган адабияттар

1. Кыргыз Республикасынын Конституциясы 05.05.2021-ж.
2. Основы уголовного судопроизводства: Учебник для бакалавров / Под ред. В.А. Давыдова и В.В. Ершова. М.: РГУП, 2017.
3. Химичева О.В., Химичева Г.П. О совершенствовании принципов уголовного судопроизводства // Актуальные проблемы российского права. 2014. № 4 (41).
4. Безруков С.С. Принципы уголовного процесса: Автореф. дис. ... докт. юрид. наук. М., 2016.
5. Скурко Е.В. Состязательный процесс. СПб.: Изд-во Юридический центр «Пресс», 2017.
6. Шестакова С.Д. Состязательность уголовного процесса. СПб.: Изд-во Юридический центр «Пресс», 2001.
7. Кокоева, А., Жутанов, А., & Игамбердиев, Д. (2023). Семейное насилие как социальная проблема в современном Кыргызстане. *Вестник Ошского государственного университета. Право*, 1(2), 67-71. [https://doi.org/10.52754/16948661_2023_1\(2\)_10](https://doi.org/10.52754/16948661_2023_1(2)_10)
8. Рахимбаев, Э. Н. Правовые основы организации и деятельности некоммерческих организаций в Кыргызской Республике и Республике Казахстан / Э. Н. Рахимбаев, Т. А. Абдукахарова, А. А. Асанова // *Вестник Ошского государственного университета*. – 2020. – № 1-3. – С. 246-254. – EDN HESHWS.
9. Ташмаматов, А. А. Жазык-аткаруу мыйзамдарынын процессуалдык нормалары жана алардын эркиндигинен ажыратууну аткаруудагы функциялары / А. А. Ташмаматов, А. Ж. Насирова // *Ош мамлекеттик университетинин Жарчысы. Укук*. – 2023. – No. 2(3). – P. 107-114. – DOI 10.52754/16948661_2023_2(3)_16. – EDN HOODWC.